

Історико-політичні проблеми сучасного світу:
Збірник наукових статей. – Чернівці:
Чернівецький національний університет,
2019. – Т. 39. – С. 136-146
DOI: 10.31861/mhpi2019.39.136-146

Modern Historical and Political Issues:
Journal in Historical & Political Sciences. – Chernivtsi:
Chernivtsi National University,
2019. – Volume. 39. – pp. 136-146
DOI: 10.31861/mhpi2019.39.136-146

УДК: 321.01:330.837

© Наталія Ротар¹

Неоінституціоналізм в системі теоретико-методологічних засад політичної науки

У статті здійснено аналіз місця та ролі неоінституціоналізму в системі теоретико-методологічних засад політичної науки. Доведено, що обмеження будь-якої науки методологією(ями) призводить до того, що значна кількість проблем, дослідження яких не вкладається в жорсткі рамки наукового методу, не привертають уваги дослідників.

У висновках наголошується, що в політичній науці не існує і ніколи не існувало певної універсальної методології, загальні принципи якої б однаково розумілись та застосовувались усіма дослідниками, що вивчають політику та яка б гарантовано приводила до отримання необхідного, об'єктивного та універсального для сфери політики знання. Ті методологічні підходи, які використовуються в політичній науці, починаючи з XIX ст., корелюють насамперед з предметом та цілями пізнання політики, останні динамічно змінюються і змінюватимуться, залежно від змін політичної реальності. Тож сформований на сьогодні комплекс методологічних підходів не є вичерпним, а методологія неоінституціоналізм не може бути означена як універсальна. Більшість методологічних підходів, що застосовуються сьогодні в політичній науці є запозиченими з інших наук, за винятком методології неоінституціоналізму, базові принципи якої були не адаптовані, а сформовані як сукупність методів та теорій для вивчення саме політичного. Методологічні основи політичної науки вказують на її залежність, як і будь-якої іншої науки, від філософських моделей пізнання, характерних для того чи іншого історичного часу. Визначально на розвиток методології політичної науки впливали не тільки предмет та цілі дослідження, але й перспективи практичного використання результатів, що отримуються за допомогою тих чи інших методологій та їх соціокультурного призначення.

Ключові слова: політична наука, методологія політичної науки, теорія політичної науки, неоінституціоналізм.

New Institutionalism in the system of theoretical and methodological foundations of political science

The article analyzes the place and role of New Institutionalism in the system of theoretical and methodological foundations of political science. It is proved that the limitations of any science by the methodology leads to the fact that a significant number of problems, the study of which does not fit into the rigid framework of the scientific method, do not attract the attention of researchers.

The conclusions note that in political science there does not exist and never existed a definite universal methodology, the general principles of which would be equally understood and applied by all researchers studying politics and which would guarantee the necessary, objective and universal knowledge for the sphere of politics. Those methodological approaches that have been used in political science since the 19th century correspond, first of all, to the subject and objectives of cognition of politics, which are dynamically changing and will change depending on changes in political reality. Therefore, the complex of methodological approaches that has been formed today is not exhaustive, and the methodology of New Institutionalism cannot be designated as universal. Most of the methodological approaches used today in political science are borrowed from other sciences, with the exception of the neo-institutionalism methodology, the basic principles of which were not adapted, but

¹ Доктор політичних наук, професор кафедри політології та державного управління, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна. E-mail: n.rotar@chnu.edu.ua: <https://orcid.org/0000-0002-6430-3460>.

formed as a set of methods and theories for studying political. The methodological foundations of political science indicate its dependence, like any other science, on the philosophical models of cognition characteristic of a particular historical time. Initially, the development of the methodology of political science was influenced not only by the subject and purpose of the study, but also by the prospects for the practical use of the results obtained using certain methodologies and their socio and cultural purposes.

Keywords: political science, methodology of political science, theory of political science, New Institutionalism.

Постановка проблеми. Науковзнавство передбачає можливість визначення суті методології науки як вчення про структуру, логічну організацію, методи та засоби теоретичної діяльності; сукупність знань про принципи і процедури формування та застосування методів пізнання і перетворення дійсності; сукупність найбільш загальних принципів вирішення прикладних завдань за допомогою системи методів дослідження; про систему принципів і способів організації та побудови теоретичної і практичної діяльності; вихідні (ключові) положення, структуру, функції і методи наукового дослідження. У сучасній політичній науці також відсутнє спільне для більшості науковців розуміння суті методології наукового дослідження, що поєднується з різним співвідношенням понять *методологія, метод, теорія, концепція, закон*. Так, порівнюючи сформовані в західній політичній науці уявлення про поняття «методологія» з тими, що згенеровані в українській політичній науці, українські дослідники справедливо вказують на «методологічну розділеність» політичної науки².

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Оцінюючи загальні проблеми політичної методології в контексті перспектив її розвитку, Дж. І. Джексон, визначає методологію політичної науки як поєднання якісних та кількісних методів³, залишаючи осторонь рівень політичної теорії. С. Ларсен розмежовує методи («статистичні прийоми та визначення змінних») й закони та теорії, під якими розуміє «твердження загального характеру, що можуть бути перевірені емпіричним шляхом та в яких можна виявити принаймні одну незалежну змінну, що впливає на залежну змінну»⁴. Науковець аргументовано стверджує, що в політичній науці існує багато незрозумілого у питаннях використання термінів «закон» і «теорія», називаючи при цьому звичні для українського дослідника методологічні підходи (біхевіоралізм, (нео)інституціоналізм, структурний функціоналізм тощо) теоретичними підходами, «представники яких надають особливого значення новим методам та проблемам»⁵. Отже, теорія є поєднанням нового методу та нової проблеми. Р. Х. Чілкот зазначає, що політична наука передбачає наявність і теорії, яку визначає як сукупність «систематично пов'язаних між собою узагальнень», і метода – «процедури чи процесу, які включають прийоми і засоби, що використовуються під час дослідження для викладу, перевірки та оцінки теорії». Методологія ж, «будучи специфічним способом вивчення, систематизації та оформлення дослідження», складається з «методів, процедур, робочих концепцій, правил і т. д., що застосовуються для перевірки теорії, напрямку дослідження та пошуку рішень проблем реального світу»⁶. На нашу думку, більш очевидним є зв'язок між теорією і методом як способом побудови та обґрунтування системи знань, встановлення якого сприяє виокремленню нових наукових проблем, що потребують дослідження. Теорія, будучи системним знанням та основною формою його організації спрямовує науковця під час збору даних та їх інтерпретації (визначає коло прийнятних та адекватних до предмета дослідження методів), сприяє встановленню причинно-наслідкових зв'язків та формулюванню похідних (нових) положень та висновків, впорядковує знання.

² Кармазіна, М. (2010). Політична наука: предмет, структура, методологія, *Політичний менеджмент*, № 1, с. 30.

³ Джексон, Дж. І. (1999). Политическая методология: общие проблемы. В: *Политическая наука: новые направления* / Пер. с англ. М. М. Гурвица, А. Л. Демчука, Т. В. Якушевой, М, Вече, с. 699-766.

⁴ Теория и методы в современной политической науке: Первая попытка теоретического синтеза (2009) / Под ред. С. У. Ларсена. Пер с англ. Е. А. Жуковой, М, РОССПЭН, с. 11.

⁵ Там само, с. 34.

⁶ Чилкот, Р. Х. (2001). Теории сравнительной политологии. В поисках парадигмы / Пер. с англ. М., ИН-ФРА-М, «Весь мир», с. 16.

У даному контексті визначає суть методології політичної науки Б. Крауз-Мозер, наголошуючи, що аналізувати «методологічні основи теорій, що належать до політичних явищ, означає розглядати знання про політику в епістемологічній перспективі. Використання в цих рішеннях критерію вагомості бере свій початок від сприйнятих філософських аксіом, які базуються на загальних постулатах теорії пізнання та концепції наукової методики, у якій вони знаходять своє обґрунтування. Методологія у такому широкому розумінні є метанаукою, наукою про науку, а знання основ її проблематики корисне як дослідникам політичних явищ, так і тим, хто цікавиться загадками суспільно-політичного життя суспільства»⁷.

Метою даної статті є визначення пізнавального потенціалу та методологічних обмежень неінституціоналізму в системі теоретико-методологічних засад політичної науки

Виклад основного матеріалу дослідження. Попри розмаїття позицій у розумінні суті поняття «методологія» та вужчого – «методологія політичної науки», існує єдність в тому, що методологія є характерною рисою політичної науки, яка зводить пізнання до раціонального дискурсивного, логічного мислення, що не охоплює усього розмаїття світу політики. Обмеження будь-якої науки методологією(ями) призводить до того, що значна кількість проблем, дослідження яких не вкладається в жорсткі рамки наукового методу, не привертають уваги дослідників. Тож політична наука спрощує політику рівно настільки, наскільки не може її зрозуміти за допомогою своїх методів. У цьому й криється джерело методологічного оновлення політичної науки, відображене у розвитку її методологічних підходів.

В останні два десятиліття ХХ ст. розпочалося зростання та поглиблення дослідницького інтересу до сфери політичних інститутів, яке зумовило формування в політичній науці методології неінституціоналізму. «Втома» від біхевіоралізму та структурного функціоналізму, обмеженості теорії раціонального вибору в сукупності з методологічною неможливістю останніх пояснити нові явища зі сфери політичного, спричинили формування нових інтерпретацій політичних інститутів та відповідних методів їх вивчення.

Неінституціональний поворот у політичній науці розпочався з публікацією статті Дж. Марча та Й. Олсена «Новий інституціоналізм: організаційні фактори у політичному житті» (1984 р.)⁸. Обґрунтовуючи необхідність методологічного оновлення політичної науки, науковці наголошували, що період «забуття інститутів» призвів до того, що теоретико-методологічні позиції науки про політику набули обмеженого характеру. Дж. Марч та Й. Олсен доводили необхідність подолання контекстуалізму (дослідження політики як дзеркального відображення контексту); редукціонізму (вивчення політичних феноменів як наслідків індивідуальної поведінки); утилітаризму (аналіз дії як результату обчисленого власного інтересу); функціоналізму (розуміння історії як єдиного механізму досягнення рівноваги в політичному просторі); інструменталізму (визначення процесу ухвалення рішень та розподілу ресурсів як вузлової проблеми функціонування політичного простору)⁹ – тих ознак політичної науки, які провокувалися та підживлювалися використанням біхевіоралізму та структурного функціоналізму. Проте, новий інституціоналізм вони пропонували оцінювати не як принципово нову методологію, а як «пошук альтернативних ідей, які спрощують тонкощі практичного здорового глузду теоретично придатним способом»¹⁰, «узагальнений підхід до вивчення політичних інститутів, набір теоретичних ідей та гіпотез, що стосуються відносин між інституціональними характеристиками агентів політики, їх [інституціональними] діями та змінами»¹¹.

Запропоноване науковцями визначення політичного інституту стало базовим для прихильників методології неінституціоналізму: «Інститут є відносно стійким набором правил і організованих практик, втілених в структурах значень та ресурсів, які є інваріативними стосовно індивідів та стійкими перед специфічними перевагами і очікуваннями індивідів та перед

⁷ Крауз-Мозер, Б. (2008). Теории политики. Методологические принципы / Пер с польск, Х., Изд-во Гуманитарный Центр, с. 16-17.

⁸ March, J. G., Olsen, J. P. (1984). The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life, *American Political Science Review*, Vol. 78, № 37, p. 734-749.

⁹ Ibid, p. 735.

¹⁰ Ibid, p. 748.

¹¹ March, J. G., Olsen, J. P. (2005). Elaborating the «new institutionalism», *Working Paper. Centre for European Studies University of Oslo*, March, № 11 URL: <http://www.unesco.amu.edu.pl/pdf/olsen2.pdf> (дата перегляду 03.04.2019).

зовнішніми умовами, що змінюються»¹². Отже, принциповим припущенням інституціональної перспективи Дж. Марч та Й. Олсен вважали те, що саме інститути створюють елементи порядку та передбачуваності в політичному просторі. Отже, базовими одиницями аналізу в рамках методології неоінституціоналізму є категорії, у яких відображено мезорівень політики – «правила, порядки, норми та значення «інституту», а не мікрораціональні індивіди та не макро-соціальні сили»¹³. На основі визначення динаміки внутрішнього розвитку політичних інститутів Дж. Марч та Й. Олсен запропонували розрізняти політичні інститути агрегування, для яких характерним є укладання внутрішніх угод й рішення, що впливають з перебігу політичного процесу та політичні інститути інтеграції, що позначені інтегративним характером ухвалення рішень, який передбачає «порядок, заснований на історичному минулому, зобов'язаннях та розумі»¹⁴. Фокусування дослідницької уваги на нормах та правилах функціонування політичних інститутів сприяли смисловому означенню наведених вище ідей як нормативного інституціоналізму.

Згідно з П. Холлом та Р. Тейлор, у політичній науці в перше десятиліття з часу появи публікації Дж. Марча та Й. Олсена сформувалося три напрями неоінституціоналізму¹⁵. Одним з них є історичний інституціоналізм, ствердження якого пов'язують з дослідженням Г. Алмонда «Повернення до держави» (1988)¹⁶. Дослідник, який свого часу ініціював використання в рамках політологічних досліджень метрологічних принципів біхевіоралізму та структурного функціоналізму, сприяв поверненню категоріям «держави» та «політичний інститут» статусу центральних в політичній науці. Варто наголосити, що приміром британська політична наука «не мала необхідності повертатися до «держави» як об'єкту дослідження», оскільки англійські вчені «ніколи не випускали цей об'єкт з поля зору»¹⁷. Для історичного інституціоналізму (П. Холл та Р. Тейлор¹⁸, С. Стеінмо¹⁹, К. Телен²⁰, Т. Лонгстрет, Е. Нордлінгер²¹, Т. Скокпол²², А. Степан²³, Ч. Тіллі²⁴) характерним є визначення політичного інституту як сукупності формальних і неформальних процедур, рутин, норм і домовленостей, що є глибоко вкоріненими до організаційної системи (системи інституцій) політичної системи²⁵. Базовий методологічний принцип історичного інституціоналізму представлений формулою «траєкторія попереднього розвитку»²⁶. Так, порівнюючи політичні інститути Франції та Великобританії, П. Холл та Р. Тейлор обґрунтовують наукову позицію, згідно з якою первинний структурний чи нормативний інституціональний вибір, здійснений в рамках тієї чи іншої політичної системи в історичному минулому, впливає на політичний процес та процедуру ухвалення політичних рішень в май-

¹² March, J. G., Olsen, J. P. (1984). Op. cit., p. 742.

¹³ The Oxford handbook of political institutions (2006) / Ed. By R. A. W. Rhodes, S. A. Binder, B. A. Rockman, Oxford, Oxford university press, p. 16.

¹⁴ March, J. G., Olsen, J. P. (1989). Rediscovering institutions, New York, Free Press, 1989, p. 118.

¹⁵ Hall, P.A., Taylor, R. C. R. (1995). Political Science and the Three New Institutionalisms, *Political Studies*, Vol. 55., № 1, p. 936.

¹⁶ Almond, G. (1998). The return to the state, *American Political Science Review*, Vol. 82, p. 853-874.

¹⁷ Barry, D. (1999). The study of politics as a vocation, *The British study of politics in the twentieth century / Ed. By Hayward J., Barry B., Brown A.*, 1999, p. 425-467.

¹⁸ The Political Power of Economic Ideas: Keynesianism Across Nations (1989), Princeton, Princeton University Press, x, 406 p.

¹⁹ Structuring politics: Historical institutionalism in comparative analysis (1992), Cambridge, N.Y., Cambridge university press, 272 p.

²⁰ Thelen, K. How institutions evolve: The political economy of skills in Germany, Britain, the United States and Japan, Cambridge, Cambridge university press, 2004. URL: https://archivocienciasociales.files.wordpress.com/2015/03/kathleen_thelen_how_institutions_evolve_the_polbookzz-org.pdf (дата перегляду 05.06.2019)

²¹ Nordlinger, E. A. (1990). On the Autonomy of the Democratic State, Cambridge, 248 p.

²² Skocpol, T. (1979). States and Social Revolutions: A Comparative Analysis of France, Russia and China, Cambridge, 421 p.

²³ Stepan A. (1978). State and Society: Peru in comparative perspective, Princeton: Princeton univ. press, 348 p.

²⁴ The Formation of National States in Western Europe. Tilley, Ch.(ed) (1975), Princeton, Princeton University Press, 711 p.

²⁵ Hall, P. A., Taylor, R. C. R. (1995). Op. cit., p. 938.

²⁶ Warleigh, A. (2002). Understanding European Union Institutions, London and N.Y.: Routledge, p. 8.

бутньому²⁷. Тобто траєкторія майбутнього політичних інститутів закладена траєкторією їх минулого. Базовими категоріями історичного інституціоналізму є влада, політичні інтереси та відносини між політикою, державою і суспільством, однак інститути та інституції вважаються первинними стосовно політичних акторів.

Однак історичний інституціоналізм розвивається в рамках трьох течій, які по різному трактують джерела формування інституційного дизайну та сукупності політичних акторів: (1) К. Оррен та С. Сковронек розцінюють формування і зміни політичних інститутів як процес, що відбувається *згори донизу*, тому основна увага приділяється діям еліт, лідерів, груп інтересів, які не тільки самі приймають владні рішення і створюють структури влади, але і виробляють ідеї, що визначають характер дій всіх інших учасників політики²⁸; (2) Т. Скокпол та Е. Клеменс інтерпретують динаміку політичних інститутів як процес, навпаки спрямований *знизу догори*, тож багато уваги приділяють впливу громадських рухів на зміни інституціонального дизайну в історичній динаміці²⁹; (3) В. Меркель та Н. Круассан розцінюють динаміку інститутів як результат взаємодії інститутів держави і соціальних агентів³⁰.

Другим напрямом методології неоніституціоналізму є інституціоналізм раціонального вибору («трактування інститутів з позицій теорії раціонального вибору»³¹, Б. Вейгаст, Д. Норт, Р. Калверт, Р. Томас, Е. Остром, М. Леві, Скотт, К. Шепсл), в рамках якого політичні інститути «моделюються як обмежувачі дії ..., що регулюють послідовність кроків, до яких вдаються актори під час їх взаємодії, щопливають на вибір рішення конкретних акторів або на структуру доступної для них інформації»³². Надаючи досліднику засоби для аналізу мікрорівня функціонування політичних інститутів, інституціоналізм раціонального вибору передбачає концентрацію на двох рівнях вивчення політичних інститутів: (1) вивчення результатів діяльності політичних інститутів як незмінних та екзогенних; (2) визначення причин того, чому політичні інститути набувають тієї чи іншої конкретної форми, яка дозволяє їм залишатися ендогенними величинами. Здійснення аналізу на двох рівнях одночасно дозволяє визначати результати впливу політичних інститутів, особливості політичної взаємодії та пояснювати процес еволюції політичних інститутів і їх відтворення в політичному часі. Б. Вейнгаст визначив чотири базові риси, що дозволяють відрізнити інституціоналізм раціонального вибору від інших напрямів неоніституціоналізму: по-перше, це можливість систематизованого вивчення політичних інститутів; по-друге, «виключно компаративний характер» дозволяє прогнозувати різні варіанти і кінцеві результати інституціональних обмежень та забезпечує отримання статистичних даних, що вказують на зв'язок між поведінкою та інститутами; по-третє, дозволяє вивчати процес впливу акторів на політичні інститути в ситуації зміни умов; по-четверте, створює можливість використовувати основи мікроаналізу для вивчення макрополітичних явищ³³.

Позиціонуючи інститути як «створені людиною обмежувальні рамки, що організують взаємовідносини між людьми»³⁴ прихильники інституціоналізму раціонального вибору дотримуються позиції, що інститути охоплюють всі форми формальних обмежень насамперед тому, щоб надати певної структури взаємовідносинам між людьми. Отже, виникнення інституту як правил гри є не об'єктивною даністю, а продуктом та результатом раціонального вибору ак-

²⁷ Hall, P. A., Taylor, R. C. R. (1995). Op. cit., p. 936-957.

²⁸ Skowronek, S., Orren, K. (1994). Beyond the Iconography of Order: Notes for a «New Institutionalism». In: The Dynamics of American Politics: Approaches and Interpretations, Boulder.

²⁹ Skocpol, T. (1979). States and Social Revolutions: A Comparative Analysis of France, Russia and China. Cambridge, 421 p.

³⁰ Меркель, В., Круассан, Н. (2002). Формальные и неформальные институты в дефектных демократиях, *Полис*, № 1, с. 6-17; № 2, с. 20-30.

³¹ Питерс, Б. Г. (1999). Политические институты: вчера и сегодня. В: Политическая наука: новые направления / Пер. с англ. М. М. Гурвица, А. Л. Демчука, Т. В. Якушевой, М., Вече, с. 221.

³² Вейнгаст, Б. (1999). Политические институты с позиций концепции рационального выбора. В: Политическая наука: новые направления / Пер. с англ. М. М. Гурвица, А. Л. Демчука, Т. В. Якушевой, М.: Вече, с. 183.

³³ Там само, с. 182.

³⁴ Норт, Д. (1997). Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Пер. с англ. А. Н. Нестеренко; предисл. и науч. ред. Б. З. Мильнера, М., Фонд экономической книги «Начала», с. 17-18.

торів політичної взаємодії. Проте, будучи створеними, інститути стають зовнішніми щодо політичних акторів, тому набувають ознак об'єктивної реальності. Підкорення встановленим формальним інституціональним обмеженням, тобто слідування пар вилам для інституціоналістів раціонального вибору є не імперативом, а результатом раціонального вибору. Попри те, що представники даного напрямку неоінституціоналізму не заперечують можливості спонтанного виникнення інститутів, які за своєю суттю зорієнтовані на виконання регулятивних функцій в політичному просторі, вони заперечують можливість формування «спонтанними інститутами» переваг акторів, залишаючись таким чином вірними ідеям очікуваних реакцій від суб'єктів політичної взаємодії, що предписані нормативно-ціннісним простором інститутів.

В рамках інституціоналізму раціонального вибору К. Шепсл розрізняє підходи Е. Даунса та Р. Калверта³⁵. Е. Даунс трактує інститути як зовнішні обмежувачі або встановлені ззовні «правила гри», що визначають переваги і дії акторів політики, тоді як Р. Калверт вважає інститути безпосереднім результатом взаємодії політичних акторів, наполягаючи, що правила як основа інституту виникають в процесі, а не ззовні нього. Їх ефективність забезпечується установками активності і цінностями більшою мірою, ніж правовим примусом.

Інституціоналізм раціонального вибору найбільш ефективний у вивченні стійких в часі, високоструктурованих інститутів, які мають чіткі інституційні правила і процедури, які дозволяють довести й встановити мотиви, цілі, результати дій політичних акторів. Методологічні обмеження інституціоналізму раціонального вибору пов'язані з по-перше, з відсутністю інструментів дослідження неформальних інституціональних правил та практик; по-друге, варіативністю змісту та характеру невизначеності у момент вибору. Перша проблема була актуалізована Д. Норттом, який вивчаючи інституціональні зміни в системі економічних та політичних відносин наголошує, що хоча роль неформальних обмежень (правил) у функціонуванні інститутів не може бути точно описана та визначена, «вони мають велике значення»³⁶. Природу неформальних обмежень Д. Норт вбачав у інформації, що передається за допомогою соціальних механізмів та є «частиною тієї спадщини, яку ми називаємо культурою», вважаючи процес та особливості обробки інформації ключем до розуміння моделей поведінки, «що походять з моделей очікуваної корисності»³⁷.

Неформальні правила, які виникають як засіб координації стійких повторюваних форм людської взаємодії, є по-перше, продовженням, розвитком та модифікацією формальних правил, по-друге, соціально санкціонованими нормами поведінки, по-третє, внутрішньо-обов'язковими для людини стандартами поведінки³⁸. Д. Норт вказує на те, що перші дві характеристики неформальних правил повністю відповідають методологічним принципам інституціоналізму раціонального вибору (моделі максимізації вигод), тоді як третя характеристика, особливо тоді, коли людина «приймає такі рішення, які означають відмову від багатства або доходу на користь інших цінностей, що мають значення саме в рамках його індивідуальної функції корисності»³⁹, передбачає звернення до вивчення мотивації людини, яка «набагато складніша за ту, що передбачена простою моделлю очікуваної корисності»⁴⁰ та не належить до спектру індикаторів, передбачених теорією раціонального вибору. Попри те, що сучасний комплекс гуманітарного знання не оперує пояснювальною моделлю щодо «ефективності/неефективності організованих ідеологій чи вибору, що здійснюється в тих ситуаціях, коли чесність, непідкупність, наполеглива праця або голосування приносять програш»⁴¹, Д. Норт пропонує здійснювати дослідження неформальних практик (норм) за допомогою теорії ігор.

Щодо варіативності змісту та характеру невизначеності у момент вибору, Д. Найт виокремив ряд аспектів стосовно яких може виникати невизначеність, зокрема невизначеність (1) щодо

³⁵ The Oxford Handbook of Political Institutions (2006). / Ed. by R.A.W.Rhodes, S.A.Burder, B.A. Rockman, Oxford, 2006, p. 24.

³⁶ Норт, Д. (1997). Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Пер. с англ. А. Н. Нестеренко; предисл. и науч. ред. Б. З. Мильнера, М., Фонд экономической книги «Начала», с. 56.

³⁷ Там само, с. 57.

³⁸ Там само, с. 74.

³⁹ Там само, с. 61.

⁴⁰ Там само, с. 63.

⁴¹ Там само.

того, які альтернативи доступні для акторів у даний момент; (2) наслідків вибору з даних альтернатив; (3) щодо того, який вибір здійснять індивіди, що вступають у відносини взаємодії; (4) власних майбутніх переваг; (5) альтернатив, що стануть доступними у майбутньому; (6) майбутніх наслідків вибору з даних альтернатив⁴². Оцінка (обчислення) невизначеності здійснюється за допомогою методів політичного прогнозування, проте стандартизованих методик в сучасній політичній науці ще не вироблено.

Третім напрямом нового інституціоналізму, що виник у перше десятиліття його функціонування як методології політичної науки був соціологічний інституціоналізм (П. Дімаджо, У. Пауелл⁴³, У. Р. Скотт, Е. Іммергут, Ф. Селзник), який за оцінками С. Патрушева є «найбільш близьким до вихідного задуму інституціональної політології»⁴⁴. Основи соціологічного інституціоналізму були закладені М. Вебером, який довів, що причина інституціоналізації, тобто появи формальної структури інституту у вигляді раціональних інституціональних правил пов'язана з легітимністю і легітимацією⁴⁵. Розвиваючи веберівську традицію, У. Р. Скотт, Е. Іммергут та Ф. Селзник розуміючи інститути як поєднання «когнітивних, нормативних та регулятивних структур і діяльностей, які виробляють стабільність і надають значимість соціальній поведінці»⁴⁶, найважливішим завданням політологічного дослідження вважають вивчення умов досягнення легітимності інститутів в динамічному громадському середовищі⁴⁷.

Концентруючи дослідницьку увагу на проблемах агрегування та артикуляції групових соціальних інтересів та процесі їх презентації мовою найбільш поширених цінностей і орієнтацій масової свідомості, соціологічний інституціоналізм створює інструментарій вивчення самоорганізації громадських структур, норм і практик. Погляди різних представників соціологічного інституціоналізму збігаються в тому, що політичні уподобання виражаються агрегованими, а не атомізованими інститутами, а колективні рішення на рівні інститутів є не простою сумою індивідуальних рішень, а формуються під тиском інституціональних структур.

Завершення періоду формування базових традицій неінституціоналізму знаменувалося початком виходу серії монографій «Теорії інституціонального дизайну» (1994), що триває до сьогодні⁴⁸. Однак, навіть передбачене методологією неінституціоналізму поєднання якісного опису та кількісного вимірювання політичних інститутів залишає низку відкритих питань (які характеристики інститутів сприяють змінам, а які роблять їх стійкими до змін; які чинники впливають на порушення процесу відтворення (регенерації) політичних інститутів; чи існує зв'язок між періодами адаптації та радикальних змін політичних інститутів; які елементи політичних інститутів є найбільш ефективними для досягнення очікуваних результатів?⁴⁹), що визначають перспективи розвитку методології неінституціоналізму (див. Табл. 1).

Таблиця 1

Старий та новий інституціоналізм

⁴² Knight, J. (1992). *Institutions and Social Conflict*, Cambridge, Cambridge university press, p. 45.

⁴³ *The New Institutionalism in Organizational Analysis* (1991) / Ed. by P. Di Maggio, W.W. Powell, Chicago, London, 486 p.

⁴⁴ Патрушев, С. В. (2009). Институциональная политология: Четверть века спустя, *Политическая наука*, № 3: Современные институциональные исследования: состояние, проблемы, перспективы, с. 11.

⁴⁵ Ротстайн, Б. (1999). Политические институты: общие проблемы. В: *Политическая наука: Новые направления*. М., с. 160.

⁴⁶ Scott, W. R. (1995) *Institutions and Organizations: Foundations for Organizational Science*, Thousand Oaks, p. 33.

⁴⁷ Immergut, E. (1998). The Theoretical Core of the New institutionalism, *Politics and Society*, № 1, p. 5-34.

⁴⁸ Патрушев, С. В. (2009). Институциональная политология: Четверть века спустя, *Политическая наука*, № 3: Современные институциональные исследования: состояние, проблемы, перспективы, с. 6.

⁴⁹ March, J. G., Olsen, J. P. (2005). Elaborating the «new institutionalism», *Working Paper. Centre for European Studies University of Oslo*, March, № 11 URL: <http://www.unesco.amu.edu.pl/pdf/olsen2.pdf> (дата перегляду 03.04.2019).

Параметри порівняння	Старий інституціоналізм	Новий інституціоналізм
Конфлікт інтересів	центральне місце	перебуває на периферії
Джерело інерції	інтереси за правом	імператив легітимності
Особливості структури	неформальна структура	символічна роль формальної структури
Інституція входить до ...	локальної спільноти	галузі, сфери чи суспільства
Природа належності	кооптація	конституювання
Місце інституціоналізації	інституція	сфера чи суспільство
Динаміка інституції	зміна	стабільність
Основа критики утилітаризму	теорія агрегування інтересів	теорія дії
Докази критики утилітаризму	непередбачувані наслідки	нерефлексивна діяльність
Ключові форми пізнання	цінності, норми, установки	класифікація, сформована практика, сценарії, схеми
Соціальна психологія	теорія соціалізації	теорія атрибутивності
Когнітивна основа порядку	зобов'язання	звичка, практична дія
Цілі	змінювані	невизначені
Порядок денний	стосується вироблення політики	дисциплінарна

Джерело: Powell, W. W., DiMaggio, P. J. (1991). *The New Institutionalism in Organizational Analysis*, Chicago, London, The University of Chicago Press, p. 13.

Зауважимо, що наведений у таблиці 1 порівняльний аналіз старого та нового інституціоналізму, здійснений В. Пауелом не слід сприймати буквально, адже їх коректне порівняння можливе тільки за умови однозначного понятійного трактування категорії «політичний інститут». Дж. Марч та Й. Олсен наголошували, що варіативність визначення політичних інститутів стає помітною тоді, коли починають обговорюватися «(а) характер інститутів як організованих установок, в рамках яких, як правило, діють політичні актори; (б) процеси, що переводять процеси і правила у політичні наслідки; (в) процеси, які переводять поведінку людини в структури та правила та встановлюють, підтримують, перетворюють або ліквідують інститути»⁵⁰. Отже, зважаючи на те, що в рамках нового інституціоналізму сформувалися та розвиваються чимало течій, наведене порівняння варто використовувати з позицій оцінки тенденцій та перспектив розвитку неоінституціоналізму. Принциповою ж відмінністю неоінституціоналізму від методології інституціоналізму є «пильна увага до теорії розвитку та використання методів кількісного аналізу»⁵¹. На відміну від інституціоналізму, неоінституціоналізм зробив можливим більш активне використання в політичній науці принципів пізнання, характерних для структуралізму, конструктивізму, сприяв формуванню та розвитку комунікативно орієнтованих, дискурсивного та мережевого підходів.

Висновки. Здійснений аналіз місця та ролі неоінституціоналізму в системі теоретико-методологічних засад політичної науки дозволяє зробити такі висновки. По-перше, в політичній науці не існує і ніколи не існувало певної універсальної методології, загальні принципи якої б однаково розумілись та застосовувались усіма дослідниками, що вивчають політику та яка б гарантовано приводила до отримання необхідного, об'єктивного та універсального для сфери політики знання. По-друге, ті методологічні підходи, які використовуються в політичній науці, починаючи з XIX ст., корелюють насамперед з предметом та цілями пізнання політики, останні динамічно змінюються і змінюватимуться, залежно від змін політичної реальності. Тож сформований на сьогодні комплекс методологічних підходів не є вичерпним, а методологія неоінституціоналізму не може бути означена як універсальна. По-третє, більшість методологічних підходів, що застосовуються сьогодні в політичній науці є запозиченими з інших наук, за ви-

⁵⁰ March, J. G., Olsen, J. P. (2005). *Op. cit.*

⁵¹ Питерс, Б. Г. (1999). *Политические институты: вчера и сегодня*. В: *Политическая наука: новые направления* / Пер. С англ. М. М. Гурвица, А. Л. Демчука, Т. В. Якушевой, М., Вече, с. 219.

нятком методології неоінституціоналізму, базові принципи якої були не адаптовані, а сформовані як сукупність методів та теорій для вивчення саме політичного. По-четверте, методологічні основи політичної науки вказують на її залежність, як і будь-якої іншої науки, від філософських моделей пізнання, характерних для того чи іншого історичного часу. По-п'яте, визначально на розвиток методології політичної науки впливали не тільки предмет та цілі дослідження, але й перспективи практичного використання результатів, що отримуються за допомогою тих чи інших методологій та їх соціокультурного призначення.

Список джерел

1. Вейнгагст, Б. (1999). Политические институты с позиций концепции рационального выбора. В: Политическая наука: новые направления / Пер. с англ. М. М. Гурвица, А. Л. Демчука, Т. В. Якушевой, М., Вече, с. 181-204.
2. Джексон, Дж. И. (1999) Политическая методология: общие проблемы. В: *Политическая наука: новые направления* / Пер. с англ. М. М. Гурвица, А. Л. Демчука, Т. В. Якушевой, М., Вече, с. 699-766.
3. Кармазіна, М. (2010). Політична наука: предмет, структура, методологія, *Політичний менеджмент*, № 1, с. 19-34.
4. Крауз-Мозер, Б. (2008). Теории политики. Методологические принципы / Пер с польск, Х., Изд-во Гуманитарный Центр, 256 с.
5. Меркель, В., Круасан, Н. (2002). Формальные и неформальные институты в дефектных демократиях, *Полис*, № 1, с. 6-17; № 2, с. 20-30.
6. Норт, Д. (1997). Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Пер. с англ. А. Н. Нестеренко; предисл. и науч. ред. Б. З. Мильнера, М., Фонд экономической книги «Начала», 180 с.
7. Норт, Д. К. (1993). Институты и экономический рост: историческое введение, *THESIS*, Вып. 2, с. 69-91.
8. Патрушев, С. В. (2009). Институциональная политология: Четверть века спустя, *Политическая наука*, № 3: Современные институциональные исследования: состояние, проблемы, перспективы, с. 5-19.
9. Питерс, Б. Г. (1999). Политические институты: вчера и сегодня. В: Политическая наука: новые направления / Пер. с англ. М. М. Гурвица, А. Л. Демчука, Т. В. Якушевой, М., Вече, с. 218-234.
10. Ротстайн, Б. (1999). Политические институты: общие проблемы. В: Политическая наука: Новые направления. М., с. 149-179.
11. Теория и методы в современной политической науке: Первая попытка теоретического синтеза (2009) / Под ред. С. У. Ларсена. Пер с англ. Е. А. Жуковой, М, РОССПЭН, с. 11. 751 с.
12. Чилкот, Р. Х. (2001). Теории сравнительной политологии. В поисках парадигмы / Пер. с англ. М., ИНФРА-М, «Весь мир», 560 с.
13. Almond, G. (1998). The return to the state, *American Political Science Review*, Vol. 82, p. 853-874.
14. Barry, D. (1999). The study of politics as a vocation, *The British study of politics in the twentieth century* / Ed. By Hayward J., Barry B., Brown A., 1999, p. 425-467.
15. Hall, P. A., Taylor, R. C. R. (1995). Political Science and the Three New Institutionalisms, *Political Studies*, Vol. 55, № 1, p. 936-957.
16. Immergut, E. (1998). The Theoretical Core of the New institutionalism, *Politics and Society*, № 1, p. 5-34.
17. Knight, J. (1992). *Institutions and Social Conflict*, Cambridge, Cambridge university press, 252 p.
18. March, J. G., Olsen, J. P. (1984). The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life, *American Political Science Review*, Vol. 78, № 37, p. 734-749.
19. March, J. G., Olsen, J. P. (1989). *Rediscovering institutions*, New York, Free Press, 227 p.
20. March, J. G., Olsen, J. P. (2005). Elaborating the «new institutionalism», *Working Paper. Centre for European Studies University of Oslo*, March, № 11 URL: <http://www.unesco.amu.edu.pl/pdf/olsen2.pdf> (дата перегляду 03.04.2019).
21. Nordlinger, E. A. (1990). *On the Autonomy of the Democratic State*, Cambridge, 248 p.

22. Scott, W. R. (1995) *Institutions and Organizations: Foundations for Organizational Science*, Thousand Oaks, 255 p.
23. Skocpol, T. (1979). *States and Social Revolutions: A Comparative Analysis of France, Russia and China*, Cambridge, 421 p.
24. Skowronek, S., Orren, K. (1994). *Beyond the Iconography of Order: Notes for a «New Institutionalism»*. In: *The Dynamics of American Politics: Approaches and Interpretations*, Boulder, p. 311-330.
25. Stepan A. (1978). *State and Society: Peru in comparative perspective*, Princeton: Princeton univ. press, 348 p.
26. *Structuring politics: Historical institutionalism in comparative analysis* (1992) – Cambridge; N.Y.: Cambridge university press, 272 p.
27. *The Formation of National States in Western Europe*. Tilley, Ch.(ed) (1975), Princeton, Princeton University Press, 711 p.
28. *The New Institutionalism in Organizational Analysis* (1991). / Ed. by P. Di Maggio, W.W. Powell, Chicago, London, 486 p.
29. *The Oxford Handbook of Political Institutions* (2006). / Ed. by R.A.W.Rhodes, S.A.Burder, B.A. Rockman, Oxford, p. 24.
30. *The Oxford handbook of political institutions* (2006) / Ed. By R. A. W. Rhodes, S. A. Binder, B. A. Rockman, Oxford, Oxford university press, 816 p.
31. *The Political Power of Economic Ideas: Keynesianism Across Nations* (1989), Princeton, Princeton University Press, x, 406 p.
32. Thelen, K. *How institutions evolve: The political economy of skills in Germany, Britain, the United States and Japan*, Cambridge, Cambridge university press, 2004. URL: https://archivociencias sociales.files.wordpress.com/2015/03/kathleen_thelen_how_institutions_evolve_the_polbookzz-org.pdf (дата перегляду 05.06.2019).
33. Warleigh, A. (2002). *Understanding European Union Institutions*, London and N.Y.: Routledge, 216 p.

References

1. Veyngast. B. (1999). *Politicheskiye instituty s pozitsiy kontseptsii ratsionalnogo vybora*. V: *Politicheskaya nauka: novyye napravleniya* / Per. s angl. M. M. Gurvitsa. A. L. Demchuka. T. V. Yakushevoy. M.. Veche. s. 181-204.
2. Dzhekson. Dzh. I. (1999) *Politicheskaya metodologiya: obshchiye problemy*. V: *Politicheskaya nauka: novyye napravleniya* / Per. s angl. M. M. Gurvitsa. A. L. Demchuka. T. V. Yakushevoy. M. Veche. s. 699-766.
3. Karmazina. M. (2010). *Politichna nauka: predmet. struktura. metodologiya*. *Politichniy menedzhment*. № 1. s. 19-34.
4. Krauz-Mozer. B. (2008). *Teorii politiki. Metodologicheskiye printsipy* / Per s polsk. Kh.. *Izdvo Gumanitarnyy Tsentr*. 256 s.
5. Merkel. V., Kruasan. N. (2002). *Formalnyye i neformalnyye instituty v defektnykh demokratiyakh*. *Polis*. № 1. s. 6-17; № 2. s. 20-30.
6. Nort. D. (1997). *Instituty. institutsionalnyye izmeneniya i funktsionirovaniye ekonomiki* / Per. s angl. A. N. Nesterenko; predisl. i nauch. red. B. Z. Milnera. M., *Fond ekonomicheskoy knigi «Nachala»*. 180 s.
7. Nort. D. K.(1993). *Instituty i ekonomicheskyy rost: istorichesoke vvedeniye*. *THESIS*. Vyp. 2. s. 69-91.
8. Patrushev. S. V. (2009). *Institutsionalnaya politologiya: Chetvert veka spustya*. *Politicheskaya nauka*. № 3: *Sovremennyye institutsionalnyye issledovaniya: sostoyaniye. problemy. perspektivy*. s. 5-19.
9. Piters. B. G. (1999). *Politicheskiye instituty: vchera i segodnya*. V: *Politicheskaya nauka: novyye napravleniya* / Per. s angl. M. M. Gurvitsa. A. L. Demchuka. T. V. Yakushevoy. M.. Veche. s. 218-234.
10. Rotstayn. B. (1999). *Politicheskiye instituty: obshchiye problemy*. V: *Politicheskaya nauka: Novyye napravleniya*. M.. s. 149-179.

11. Teoriya i metody v sovremennoy politycheskoy nauke: Pervaya popytka teoreticheskogo sinteza (2009) / Pod red. S. U. Larsena. Per s angl. E. A. Zhukovoy. M. ROSSPEN. s. 11. 751 s.
12. Chilkot. R. Kh. (2001). Teorii sravnitel'noy politologii. V poiskakh paradigmy / Per. s angl. M.. INFRA-M. «Ves mir». 560 s.
13. Almond, G. (1998). The return to the state, *American Political Science Review*, Vol. 82, p. 853-874.
14. Barry, D. (1999). The study of politics as a vocation, *The British study of politics in the twentieth century* / Ed. By Hayward J., Barry B., Brown A., 1999, p. 425-467.
15. Hall, P. A., Taylor, R. C. R. (1995). Political Science and the Three New Institutionalisms, *Political Studies*, Vol. 55, № 1, p. 936-957.
16. Immergut, E. (1998). The Theoretical Core of the New institutionalism, *Politics and Society*, № 1, p. 5-34.
17. Knight, J. (1992). *Institutions and Social Conflict*, Cambridge, Cambridge university press, 252 p.
18. March, J. G., Olsen, J. P. (1984). The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life, *American Political Science Review*, Vol. 78, № 37, p. 734-749.
19. March, J. G., Olsen, J. P. (1989). *Rediscovering institutions*, New York, Free Press, 227 p.
20. March, J. G., Olsen, J. P. (2005). Elaborating the «new institutionalism», *Working Paper. Centre for European Studies University of Oslo*, March, № 11 URL: <http://www.unesco.amu.edu.pl/pdf/olsen2.pdf> (дата перегляду 03.04.2019)
21. Nordlinger, E. A. (1990). *On the Authonomy of the Democratic State*, Cambridge, 248 p.
22. Scott, W. R. (1995) *Institutions and Organizations: Foundations for Organizational Science*, Thousand Oaks, 255 p.
23. Skocpol, T. (1979). *States and Social Revolutions: A Comparative Analysis of France, Russia and China*, Cambridge, 421 p.
24. Skowronek, S., Orren, K. (1994). Beyond the Iconography of Order: Notes for a «New Institutionalism». In: *The Dynamics of American Politics: Approaches and Interpretations*, Boulder, p. 311-330.
25. Stepan A. (1978). *State and Society: Peru in comparative perspective*, Princeton: Princeton univ. press, 348 p.
26. *Structuring politics: Historical institutionalism in comparative analysis* (1992) – Cambridge; N.Y.: Cambridge university press, 272 p.
27. *The Formation of National States in Western Europe*. Tilley, Ch.(ed) (1975), Princeton, Princeton University Press, 711 p.
28. *The New Institutionalism in Organizational Analysis* (1991). / Ed. by P. Di Maggio, W.W. Powell, Chicago, London, 486 p.
29. *The Oxford Handbook of Political Institutions* (2006). / Ed. by R.A.W.Rhodes, S.A.Burder, B.A. Rockman, Oxford, p. 24.
30. *The Oxford handbook of political institutions* (2006) / Ed. By R. A. W. Rhodes, S. A. Binder, B. A. Rockman, Oxford, Oxford university press, 816 p.
31. *The Political Power of Economic Ideas: Keynesianism Across Nations* (1989), Princeton, Princeton University Press, x, 406 p.
32. Thelen, K. *How institutions evolve: The political economy of skills in Germany, Britain, the United States and Japan*, Cambridge, Cambridge university press, 2004. URL: https://archivociencias sociales.files.wordpress.com/2015/03/kathleen_thelen_how_institutions_evolve_the_polbookzz-org.pdf (дата перегляду 05.06.2019).
33. Warleigh, A. (2002). *Understanding European Union Institutions*, London and N.Y.: Routledge, 216 p.